

Stanisław Turlej [https:// orcid.org/0000-0003-3578-9139](https://orcid.org/0000-0003-3578-9139)

Uniwersytet Jagielloński

e-mail: stanislaw.turlej@uj.edu.pl

Bizancjum i Ostrogoci za rządów Amalasynty w relacji Prokopiusza z Cezarei. Sytuacja w północnej części Illyricum Orientale w latach 526-535*

Byzantium and the Ostrogoths during Amalasynta's reign
in the account of Procopius of Caesarea.

The situation in the northern part of Illyricum Orientale
in 526–535

Streszczenie

Prokopiusz z Cezarei przedstawił stosunki cesarstwa z Ostrogotami za rządów Amalasynty (526-535) na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony ukazał relacje międzypaństwowe na linii Konstantynopol – Rawenna i osobiste Amalasynty i Justyniana, z drugiej poruszył również tematy regionalne, dotyczące sytuacji na pograniczu obu państw na północy Illyricum Orientale. Z jego relacji wynika, że między obu państwami panował pokój, władcy współpracowali w przyjaźni, a jednocześnie Ostrogoci, według Prokopiusza, posiadali ziemie należące do cesarstwa. Skoro nie tylko nie doszło do walk między cesarstwem a Ostrogotami, lecz także Justynian nie kwestionował granicy i nie wysuwał roszczeń terytorialnych wobec nich, to nie można tłumaczyć zdobyczy cesarza na północy Illyricum w latach 526-535 zaistnieniem konfliktu militarnego Bizancjum z Ostrogotami.

---

* Składam podziękowanie Fundacji z Brzezina Lanckorońskich za przyznanie mi stypendium, które umożliwiło zebranie materiałów wykorzystanych w przygotowaniu tej publikacji.

Abstract

Procopius of Caesarea depicted the Empire's relations with the Ostrogoths during Amalasu(n)tha's rule (526–535) on two levels. On the one hand, he showed the interstate relations between Constantinople and Ravenna and the personal ones between Amalasu(n)tha and Justinian, and on the other hand he also addressed regional issues, i.e. the situation on the border between the two states in northern Illyricum Orientale. It follows from his account that there was peace between the states and friendly cooperation between the rulers, while at the same time the Ostrogoths owned lands which belonged to the Empire. Since not only were there no armed conflicts between the Empire and the Ostrogoths, but Justinian did not question the border or make territorial claims against them, we cannot use a military conflict between Byzantium and the Ostrogoths to explain the Emperor's territorial gains in northern Illyricum in 526–535.

Słowa kluczowe: Amalasu(n)ta, Justynian I, Prokopiusz z Cezarei, Illyricum Orientale

Keywords: Amalasu(n)tha, Justinian I, Procopius of Caesarea, Illyricum Orientale

Po śmierci Teodoryka Wielkiego w 526 r. panowanie nad Ostrogotami nominalnie objął jego małoletni wnuk Atalaryk, faktycznie jednak rządziła jego matka Amalasu(n)ta. Jako córka Teodoryka cieszyła się autorytetem i przejęcie przez nią władzy w Italii dokonało się spokojnie¹. Amalasu(n)ta od dawna przyciąga uwagę badaczy i absolutnie nie można powiedzieć, by jej postać i rola dziejowa nie były znane i doceniane. Jej rządowi i właściwie wszystkim aspektom jej działalności poświęcono wiele opracowań², które jednakże nic nowego

---

¹ Teodoryk starał się z powodzeniem zapewnić bezpieczne przejście sukcesji przez zięcia, potem wnuka, lecz w ostatnich latach położenie polityczne i militarne państwa się pogorszyło; zob. np.: W. Ensslin, *Theoderich der Grosse*, München 1959, s. 305-331; J. Moorhaed, *Theoderic in Italy*, Oxford 1992, s. 212-251; H.-U. Wiemer, *Theoderich der Grosse, König der Goten, Herrscher der Römer*, München 2018, s. 540-541.

² H. Kohl, *Zehn Jahre ostgotischer Geschichte, vom Tode Theoderich's des Grossen bis zur Erhebung des Vitigis*, Leipzig 1877; J. R. Martindale, *Amalasu(n)tha*, [w:] *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. II, Cambridge 1980, s. 61 (dalej: PLRE); W. Jamróz, *Amalasu(n)ta – uczona królowa Gotów*, „Meander” 1981, t. 31, s. 367-377; V.A. Sirago, *Amalasu(n)ta. La regina*, Milano 1999; T. Skibiński, *Gothorum Romanorumque Consensus. Jedność Gotów i Rzymian w działalności politycznej Amalasu(n)ty*, „Vox Patrum” 2016, t. 66, s. 235-249; K. Cooper, *The*

nie wniosły do rekonstrukcji sytuacji na wschodnich rubieżach państwa Ostrogotów³. Jest to poważny problem, ponieważ ciągle są powielane zupełnie przypadkowe i niepełne opisy zmian politycznych i terytorialnych, jakie dokonały się w czasie jej rządów na obszarach północnego Illyricum Orientale⁴. Był to niezwykle ważny ze względów strategicznych region, gdzie zbiegały się granice i strefy wpływów cesarstwa, Ostrogotów i Gepidów. Warto podkreślić, że bez ustalenia, jak ułożyły się stosunki między tymi państwami w okresie od śmierci Teodoryka Wielkiego do ataku Justyniana na Ostrogotów w 535 r., trudno jest zdobyć pewne podstawy do uchwycenia dalszych przekształceń politycznych i etnicznych, zachodzących na rozległych obszarach nad środkowym i dolnym Dunajem w związku z pojawieniem się Słowian.

Rozpoczęcie przez Justyniana wojny z Ostrogotami w 535 r. niesłusznie usuwa w cień znaczenie jego wcześniejszych działań zmierzających do wzmocnienia pozycji Bizancjum w północnej części Illyricum Orientale. Być może przekonanie o nieuchronności tego konfliktu sprawia, że nie pogłębia się badań na tym zagadnieniu, nawet wtedy, gdy jest ku temu szansa. Odnosi się to przede wszystkim do ciągle niewykorzystanego w pełni dorobku Prokopiusza

---

heroine and the historian: Prokopius of Caesarea on the troubled reign of Queen Amalasuenta, [w:] *A Companion to Ostrogothic Italy*, Leiden, ed. J.J. Arnold, M.S. Bjornlie, K. Sessa, Boston 2016, s. 296-315; M. Vitiello, *Amalasuenta. The Transformation of Queenship in the Post-Roman World*, Philadelphia 2017 (opracowanie M. Vitiello stanowi dobre podsumowanie dotychczasowych badań, zwłaszcza na gruncie filologii).

³ Opis konfliktu o Sirmium ok. 530 r., kiedy to Gepidzi i Herulowie z inspiracji cesarza mieli zaatakować Ostrogotów władających tym miastem: M. Vitiello, *Amalasuenta...*, s. 104-105; podobnie: A. Sarantis, *Justinian's Balkan Wars. Campaigning, Diplomacy and Development in Illyricum, Thrace and the Northern World A.D. 527-565*, Prenton 2016, s. 60-65. Tego typu rekonstrukcje sytuacji nie mają poparcia w źródłach; zob. np.: S. Turlej, *Konflikty o Sirmium w dobie upadku państwa Ostrogotów (526-535)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, t. 145, z. 3, s. 489-504.

⁴ Ostatnie całościowe ujęcie: A. Sarantis, *Justinian's Balkan Wars...*, s. 21-112; na temat sytuacji w regionie zob. np.: M. Whitby, *The Balkans and Greece 420-602*, [w:] *The Cambridge Ancient History*, vol. XIV, ed. Av. Cameron, M. Whitby, Cambridge 2000, s. 712-721; F. Curta, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Cambridge 2001. Sytuacja z perspektywy badań nad kresami państwa Ostrogotów i ekspansją Gepidów zob. np.: H. Gračanin, J. Škrkulja, *The Ostrogoths in the Late Antique Southern Pannonia*, „Acta Archaeologica Carpathica” 2014, t. XLIX, s. 182-183; iudem, *The Gepids and Southern Pannonia in the age of Justinian I*, [w:] *Kollaps- Neuordnung- Kontinuität. Gepiden nach dem Untergang des Hunnenreiches*. Tagungsakten der Internationalen Konferenz an der Eötvös Loránd Universität, Budapest, 14.-15. Dezember 2015, ed. T. Vida, D. Quast, Z. Rácz, I. Koncz, Budapest 2019, s. 194-204.

z Cezarei⁵. Poszczególne informacje, podane przez tego autora, są znane i zwykle odnotowywane, lecz nie zwraca się należytej uwagi na sposób, w jaki ukazywał on losy polityczne obszarów naddunajskich Illyricum⁶.

Niewątpliwie poważnym utrudnieniem interpretacji zamieszczonych przez niego danych jest sposób ich przedstawienia. Historyk ów bowiem nie przedstawił swej relacji zgodnie z ówczesnym podziałem administracyjnym, lecz według własnej konwencji, używając znanych terminów geograficznych (np. rzeka Dunaj), nazw miast (Sirmium⁷, Singidunum⁸), a także ludów bądź

---

⁵ Dorobek i postać Prokopiusza cieszą się wielkim zainteresowaniem, na temat podstawowych informacji o nim zob. np.: G. Fatouros, *Zur Prokop- Biographie*, „Klio” 1980, t. 62, s. 517-523; J.R. Martindale, *Procopius*, 2, PLRE III, Oxford 1992, s. 1060-1066; D. Brodka, *Wstęp*, [w:] Prokopiusz z Cezarei, *Historia Wojen*, t. 1, Kraków 2013, s. XX-XXV. Omówienie twórczości i badań zob. np.: M.R. Cataudella, *Historiography in the East*, [w:] *Greek & Roman Historiography. Fourth to Sixth Century A.D.*, ed. G. Marasco, Leiden-Boston 2003, s. 391-447; W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, Basingstake, 2007, s. 176-226; D. Brodka, *Prokopiusz z Cezarei...*, s. XXVI-LXXXVII; G. Greatrex, *Perceptions of Procopius in resent scholarship*, „Histos” 2014, t. 8, s. 76-121; *Reinventing Procopius: New Readings on Late Antique Historiography*, ed. C. Lillington- Martin, E. Turquois, London-New York 2017; *Le Monde de Procope/The World of Procopius*, ed. G. Greatrex, S. Janniard, Paris 2018.

⁶ Chodzi o odtworzenie obrazu sytuacji w regionie w jego oczach, a to polega w pierwszym rzędzie na dosłownym odczytaniu, tzn. bez „poprawiania” informacji dotyczących północnej części Illyricum, zob. np.: S. Turlej, *The extent of the Empire in the northern part of Illyricum Orientale in the 530s and 540s in the account of Procopius of Caesarea*, [w:] *Byzantina et Slavica. Studies in Honour of Professor Maciej Salamon*, ed. S. Turlej, M. Stachura, B. Kołoczek, A. Izdebski, Kraków 2019, s. 395-409.

⁷ Znaczenie Sirmium w VI w. wymaga opracowania, ponieważ trzeba dostrzec zmiany dokonujące się w polityce cesarstwa w regionie naddunajskim na przestrzeni tego stulecia; na temat samego miasta zob. np.: M. Jeremić, *Sirmium, grad na vodi. Razvoj urbanizma i arhitekture od I do VI veka*, Beograd 2016; M. Mirković, *Sirmium its history from the I century A.D. to 582 A.D.*, Novi Sad 2017; *Sirmium I: Archaeological Investigations in Syrmian Pannonia*, ed. V. Popović, Belgrad 1971, s. 5-90; B. Bavant, *La Ville dans le nord de l'Illyricum (Pannonie, Mésie I, Dacie et Dardanie)*, [w:] *Villes et peuplement dans l'Illyricum Protobyzantin, Actes du colloque organisé par l'École française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*, Rome 1984, s. 250-264; S. Turlej, *Sirmium w późnym antyku*, [w:] *Florilegium*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegoń, Kraków 2017, s. 445-460.

⁸ W VI w. Singidunum odgrywa ważną rolę jako twierdza i w takim kontekście jest wspomniane, dlatego nie powinien dziwić brak o nim wzmianek np. w tekstach prawnych; zob.: L. Maksimović, *L'administration de l'Ilyricum Septentrional à l'époque de Justinien*, [w:] *Philadelphie et autres études*, Paris 1984, s. 146. Miasto w prowincji Mezji I u ujścia Sawy do Dunaju; F. Barišić, *Vizantiski Singidunum*, „Zbornik Radova Vizantološkog Instituta” 1953, t.

krain (Dacja, Panonia⁹).

Ujęcie problemów regionalnych u tego autora jest tym istotniejsze, że scharakteryzował również wzajemne stosunki między cesarstwem a sąsiadami na poziomie relacji międzypaństwowych. Szczególne znaczenie dla rekonstrukcji sytuacji w Illyricum w latach 526-535 mają opisy Prokopiusza mówiące o rządach Amalasynty, ponieważ, analizowane pod kątem stosunków politycznych i militarnych na linii Rawenna-Konstantynopol, pozwalają na uporządkowanie całego materiału źródłowego odnoszącego się do zmian terytorialnych w tym regionie.

Dla określenia widzianej oczami Prokopiusza sytuacji na obszarach północnego Illyricum Orientale w latach 526-535 r. fundamentalne znaczenie ma najwcześniejsza część jego dorobku: księgi I-VII *Wojen*¹⁰. Opublikowane w 550/551 r. zawierają dwa rodzaje wzmianek odnoszących się do tego regionu¹¹. Pierwszy z nich obejmuje informacje charakteryzujące sytuację na całym lub znacznej części obszaru, położonego na pograniczu cesarstwa i Ostrogotów nad Dunajem, drugi z kolei to szczegółowe przedstawienie sytuacji, dotyczące spraw lokalnych mających miejsce w tej części Illyricum¹².

3, s. 1-14; V. Dintchev, *Classification of the Late Antique cities in the dioceses of Thracia and Dacia*, „Archaeologia Bulgarica” 1999, t. III, s. 47.

⁹ Na temat podziałów administracyjnych Illyricum zob. np.: G. Dagron, *Les villes dans l'Illyricum Protobyzantin*, [w:] *Villes et peuplement...*, s. 1-6; B. Bavant, *Iliria*, [w:] *Świat Bizancjum*, t. I: *Cesarstwo wschodniorzymskie 330-641*, red. C. Morrisson, przekł. A. Graboń, Kraków 2007, s. 354-360; na temat prowincji bałkańskich Ostrogotów np.: H. Wolfram, *Historia Gotów*, przekł. R. Darda-Staab, I. Dębek, K. Berger, Warszawa-Gdańsk 2003, s. 359-367; H. Gračanin, *Late Antique Dalmatia and Pannonia in Cassiodorus' Variarum*, „Millennium” 2016, t. 13, s. 226-228; J.J. Arnold, *Ostrogothic Provinces: Administration and Ideology*, [w:] *A Companion to Ostrogothic Italy...*, s. 75-84.

¹⁰ Prokopiusz, *Wojny I-VII* (dalej skrót Prokopiusz, cyfry oznaczają kolejno: księgę „Wojen”, rozdział, ustęp).

¹¹ J. Signes Codoñer, *One history ... in several instolmens, Dating and genre in Procopius' work*, „Rivista di studi bizantini e neoellenici” 2017, t. 54, s. 4; W. Treadgold, *The Early...*, s. 189; G. Greatrex, *Perceptions...*, s. 97-99.

¹² Znaczenie informacji Prokopiusza podkreślił: J. Prostko-Prostyński, *Utraeque Res Publicae. The Emperor Anastasius I's Gothic Policy (491-518)*, Poznań 1994, s. 219-245; omówienie wzmianek mających związek z północną częścią Illyricum też: S. Turlej, *The extent of the Empire...*, s. 396-402; H. Gračanin, J. Škrkulja, *The Gepids and Southern Pannonia...*, s. 190, 200-202.

Według Prokopiusza w czasie, kiedy pisał tę część dzieła, północna część Illyricum z Sirmium i Singidunum należała do Gepidów¹³, a wcześniej do Ostrogotów¹⁴. Gdy doszło do wojny z Ostrogotami, to Justynian odebrał im Sirmium, lecz sytuację wykorzystali Gepidzi i przejęli miasto wraz z prowincją Dacją¹⁵. Zatem w oparciu o lekturę ustępów odnoszących się ogólnie do obszarów naddunajskich Illyricum u Prokopiusza można zauważyć, że cesarstwo w ogóle nie posiadało tych ziem za Amalasynty. Tymczasem na mocy układu zawartego przez Teodoryka z Anastazjuszem Ostrogoci zatrzymali Sirmium, a reszta prowincji Panonii II i tereny na południe od Dunaju pozostały pod panowaniem Konstantynopola¹⁶. Podawane przez Prokopiusza w różnych innych miejscach informacje szczegółowe, kłócące się z jego obrazem „nieobecności” cesarstwa nad Dunajem w Illyricum, nie były przez niego komentowane i odnoszone do wzmianek o szerszym znaczeniu. Wskazuje to generalnie na brak głębszego zainteresowania historyka tym regionem. Nie opracował i nie zamieścił w swych dziełach szerszej opowieści wyjaśniającej czytelnikowi sytuację, w jakiej znajdowały się ziemie cesarstwa na pograniczu z państwem Teodoryka¹⁷.

---

¹³ Zasięg panowania Gepidów: Prokopiusz, *Wojny* III 2, 6. Gepidzi przejęli miasto z Dacją: Prokopiusz, *Wojny* VII 33, 8. Prokopiusz, *Wojny* 34, 17. Prokopiusz sam wyjaśnia w dziele *O budowlach*, jakie obszary określił mianem „Dacji”: Prokopiusz, *O budowlach* IV 5, 10-12 (Procopii Caesariensis, *Opera omnia, De Aedificiis libri VI*, vol. IV, rec. J. Haury, add. et corr. G. Wirth, Lipsiae 1964, s. 125, 23-126, 2; tłumaczenie P.Ł. Grotowski, Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, Warszawa 2006, s. 200). Z toku relacji wynika, że mógł tak pojmować całą północną część Illyricum: Prokopiusz *O budowlach* IV 5, 10 – IV 7, 1).

¹⁴ Zasięg panowania Ostrogotów przed wojną z Justynianem: Prokopiusz, *Wojny* V 15, 27-28, posiadali Dację Prokopiusz, *Wojny* VII 34, 10.

¹⁵ Podstawowe znaczenie dla rekonstrukcji ma kolejność wydarzeń: Gepidzi przejęli miasto od Rzymian, nie od Ostrogotów: Prokopiusz, *Wojny* VII 33, 8; Prokopiusz, *Wojny* VII 34, 15. Jest to jedna z ważniejszych informacji Prokopiusza, bardzo ułatwiająca odtworzenie udziału Gepidów w wojnie z cesarstwem. Losy Sirmium po 535 r. są różnie interpretowane: C. Diculescu, *Die Gepiden. Ihre Wanderungen und die Geschichte ihres Reiches in Dazien*, (*Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des Rumänischen Volkes, Bd. 1*), Leipzig 1922, s. 124-125; A. Sarantis, *Justinian's Balkan Wars...*, s. 92-93; H. Gračanin, J. Škrkulja, *The Gepids and Southern Pannonia...*, s. 204-206.

¹⁶ Zawarcie pokoju jest datowane pomiędzy 1 sierpnia 509 r. a początkiem 511 r.: J. Prostko-Prostyński, *Utraeque...*, s. 241; *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 476 bis 565*, bearbeitet von T. C. Lounghis, B. Blysidu, St. Lampakes, Nicosia 2005, (*Zyprisches Forschungszentrum. Quellen und Studien zur Geschichte Zyperns – LII*), nr 326 (dalej: *Regesten*); E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, t. II, Paris-Bruxelles-Amsterdam 1949, s. 156.

¹⁷ Jednym ze sposobów wyjaśnienia problemów interesujących Prokopiusza było opracowanie na dany temat ekskursu: M. Cesa, *Etnografia e Geografia nella visione storica di Procopius*

Prokopiusz w trzech fragmentach swej relacji o wojnach Justyniana z Wandalami i Ostrogotami wspominał o Amalasuencie w kontekście stosunków między Ostrogotami a Konstantynopolem¹⁸. Pierwsze dwie wzmianki zamieścił, przedstawiając wojnę z Wandalami. Są one znane i odnotowywane w literaturze, lecz nie odgrywają tak istotnej roli w badaniach, jak trzecia, najobszerniejsza, która poprzedza opis wojny z Ostrogotami¹⁹.

W czasie wyprawy przeciw Wandalom, gdy flota cesarska dotarła na Sycylię, Prokopiusz osobiście przeprowadził rozpoznanie w Syrakuzach. Oficjalnie udał się po zaopatrzenie, natomiast faktycznie miał zdobyć informacje dla Belizariusza, czy Wandalowie spodziewają się uderzenia wojsk cesarskich²⁰. Wyspa należała do Ostrogotów, wspominając o tym, Prokopiusz zamieścił krótką wzmiankę, przedstawiającą czytelnikowi Amalasuentę jako córkę Teodoryka i matkę panującego nad Italią Atalaryka²¹. Miała się ona bać o małoletniego syna i o trwałość jego królewskiej władzy, dlatego nawiązała bardzo przyjazne stosunki z Justynianem. Według historyka Amalasuenty była posłuszna wszystkim poleceniom cesarza i zgodnie z obietnicą otworzyła na wyspie targ dla wojsk cesarskich płynących do Afryki²².

---

di Cesarea, „Studi classici e orientali” 1982, t. 32, s. 189-215; A. Nobbs, *Digressions in Procopius*, [w]: *Le Monde de Procope...*, s. 163-171.

¹⁸ W dalszej relacji Amalasuenty będzie wzmiankowana tylko zdawkowo, jako córka Teodoryka: Prokopiusz, *Wojny* V 24, 25; Prokopiusz, *Wojny* VII 9, 10; matka Matasuenty: Prokopiusz, *Wojny* V 11, 27; Prokopiusz, *Wojny* VII 39, 14.

¹⁹ Prokopiusz, *Wojny* III 14, 5-6; Prokopiusz, *Wojny* IV 5 11-24; Prokopiusz, *Wojny* V 2, 1-V 4, 31. Komentarz: B. Rubin, *Prokopios von Kaisareia, Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, XXXIII, Stuttgart 1957, kol. 411, 418, 429-432; K. Cooper, *The heroine...*, s. 307-311; A. Goltz, *Anspruch und Wirklichkeit – Überlegungen zu Prokops Darstellung ostgotische Herrscher und Herrscherinnen*, [w]: *Le Monde de Procope...*, s. 285-310.

²⁰ Prokopiusz, *Wojny* III 14, 1-5. Martindale, *Belisarius* I, *PLRE* III, s. 188. P. Heather, *Odrodzenie Rzymu. Cesarze i papieże: bój o władzę nad chrześcijaństwem*, przekł. J. Szczepański, Poznań 2014, s. 166; A.J. Ross, *Narrator and participant in Procopius' Wars*, [w:] *Reinventing Procopius...*, s. 78.

²¹ Martindale, *Athalaricus*, *PLRE* II, s. 175-176.

²² Amalasuenta pomagała od strony logistycznej w wojnie z Wandalami: B. Rubin, *Das Zeitalter Justinians*, Bd 2, Hrg. C. Capizzi, Berlin 1995, s.18-20; S. Mitchell, *A History of the Later Roman Empire AD 284-641*, Oxford 2007, s. 141; G. Halsall, *Barbarian Migrations and the Roman West*, Cambridge 2007, s. 500; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 81. Justynian prowadził intensywną działalność dyplomatyczną w związku z sytuacją w Afryce po przejściu władzy przez Gelimera i chciał pozyskać poparcie Ostrogotów: *Regesten*, nr 788, 935, 936, 937; 956; 987.

Prokopiusz wspomniał ponownie o rządach Amalasanty, jako matki Atalaryka, przy okazji sporu o nadmorską twierdzę Lilybaeum na Sycylii²³. Belizariusz, jako zwycięzca Wandalów, chciał zająć wspomniane miasto, ponieważ pozostawało ono w ich posiadaniu. Jednakże przejęli je Ostrogoci, a wówczas zwycięski wódz zwrócił się do nich o wydanie miasta. O tych żądaniach poinformowano Amalasantę, która poleciła odpowiedzieć Belizariuszowi, że nie posiadają żadnej własności cesarza. Lilybaeum, jak cała wyspa, należy do Ostrogotów, z kolei port został przekazany Wandalom do użytkowania przez Teodoryka, przy okazji małżeństwa jego siostry z królem Wandalów²⁴. Ostrogoci odrzucili więc żądania wydania twierdzy i wysunęli postulat, żeby to cesarz rozstrzygnął spór. Wobec tego Belizariusz poinformował o zaistniałej sytuacji Justyniana i nie podejmował żadnych działań²⁵.

Najobszerniejszy i najbardziej znany fragment poświęcony Amalasantcie i jej rządowi zawarł Prokopiusz na początku swego opisu wojny Justyniana z Ostrogotami²⁶. Po przedstawieniu sytuacji w Italii i okoliczności jej zajęcia przez Teodoryka²⁷, rozpoczął opowieść o królowej. Podobnie jak we wcześniejszych wzmiankach wskazywał źródło jej władzy, czyli fakt, że była matką ma-

²³ Cały epizod związany ze zwrotem twierdzy: Prokopiusz, *Wojny* IV 5, 11-25; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 82-83, 111.

²⁴ Odpowiedź na żądania Belizariusza: Prokopiusz, *Wojny* IV 5, 18-24. M. Cristini, *Il seguito ostrogoto di Amalafrida: confutazione di Procopio*, *Bellum Vandalicum* I, 8, 12, „Klio“ 2017, t. 99, s. 278-289.

²⁵ Prokopiusz, *Wojny* IV 5, 25. Ze względu na stosunek prawny łączący oba państwa i ich władców decyzja należała do Justyniana: M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 82; E. Nechaeva, *Embassies – Negotiations – Gifts. Systems of East Roman Diplomacy in Late Antiquity*, Stuttgart 2014, s. 98. Prokopiusz zakończył ten wątek i powrócił do opisu działań w Afryce.

²⁶ Relacja Prokopiusza o rządach Amalasanty: Prokopiusz, *Wojny* V 2, 1- V 4, 31, szybko staje się również opowieścią o roli Teodahada. W związku z tym ten przekaz jest omawiany w szerszym kontekście genezy wojny Justyniana z Ostrogotami: E. Stein, *Histoire ...*, s. 328-339; B. Rubin, *Das Zeitalter Justinians...*, s. 73-84.

²⁷ Panowanie Teodoryka: Prokopiusz, *Wojny* V 1, 9-39 i V 12, 21-54. Komentarz: B. Rubin, *Prokopios von Kaisareia*, kol. 428-429. Sposób w jaki przedstawia i charakteryzuje Teodoryka Prokopiusz budzi zainteresowanie: A. Goltz, *Barbar – König – Tyrann: Das Bild Theoderichs des Großen in der Überlieferung des 5. bis 9. Jahrhunderts*, Berlin, New York 2008, s. 214-266; M. Cristini, *Theoderic's ἀρχαίσιον and Herodotus' Getae (Procop. Goth. 2.6.24)*, „Greek, Roman and Byzantine Studies“ 2019, t. 59, s. 287-294; C. Pazdernik, *Theoderic in Procopius' Gothic War*, [w:] *Reinventing Procopius...*, s. 137-153. Problematyka dotycząca pozycji prawnej Teodoryka w Italii: J. Prostko-Prostyński, *Utraeque...*, 19-211. Podobne wnioski zaprezentował: J.J. Arnold, *Theoderic and the Roman Imperial Restoration*, Cambridge 2014, bez wskazania, kto sformułował je wcześniej: J. Prostko-Prostyński, *Utraeque...*, s. 7.

oletniego Atalaryka, zarazem chwalił jej podejście do poddanych²⁸. Historyk skupił swą uwagę na problemach, jakie powodował opór arystokracji ostrogockiej wobec prób Amalasynty zapewnienia synowi wykształcenia według rzymskich zasad. Wspomniani arystokraci widzieli bowiem w Atalaryku przyszłego króla-wojownika i dlatego chcieli mieć wpływ na jego wychowanie w duchu tradycji plemiennych. Amalasynta, początkowo zmuszona do ustępstwa, postanowiła przeciwstawić się opozycji. Na wypadek niepowodzenia swych planów przygotowała się jednak do ucieczki ze swym majątkiem do Justyniana, który zgodził się przyjąć ją w Epidamnos (Dyrrachion).

Prokopiusz podaje także informację, że królowej udało się zlikwidować wrogów i nie musiała uciekać z Italii²⁹. Następnie historyk wprowadza do narracji wątek Teodahada³⁰, przedstawiając go jako syna siostry Teodoryka, człowieka już starego, wprawdzie wykształconego, lecz zajętego powiększaniem swych wielkich posiadłości w Etrurii kosztem sąsiadów, co spotkało się z przeciwdziałaniem Amalasynty. Tak narodziła się jego nienawiść do królowej i pomysł, aby nawiązać kontakt z Justynianem i przenieść się do Konstantynopola. W tym celu potajemnie spotkał się z biskupami Hypacjuszem z Efezu i Demetriuszem z Filippi, posłami cesarza do papieża³¹.

Według Prokopiusza pogarszający się stan zdrowia Atalaryka sprawił, że, niepewna o przyszłość, Amalasynta postanowiła szukać ratunku, oddając władzę Justynianowi. Spotkała się w Rawennie z jego wysłannikiem Aleksandrem, który wraz ze wspomnianymi biskupami przebywał z poselstwem cesarza w Italii. Justynian niepokoił się bowiem o los królowej i polecił Aleksandrowi zbadać sytuację, dlatego też wysłał go z misją dyplomatyczną do Rawenny. Amalasynta została poinformowana przez posła o zamysłach cesarza, oficjalnie natomiast otrzymała groźnie sformułowany list. Justynian upominał się o zwrot twierdzy

---

²⁸ Prokopiusz, *Wojny* V 2, 1-5. Wolfram, *Historia...*, s. 381-382; K. Cooper, *The heroine...*, s. 301-307; M. Vitiello, *Amalasuinth...*, s. 71-77.

²⁹ Prokopiusz, *Wojny* V 2, 6-29. P. Heather, *Odrodzenie Rzymu...*, s. 174-175; M. Vitiello, *Amalasuinth...*, s. 95-100, 112-118, 127-131.

³⁰ Martindale, *Theodahadus*, *PLRE* II, s. 1067-1068; M. Vitiello, *Theodahad: A Platonic King at the Collapse of Ostrogothic Italy*, Toronto 2014.

³¹ Prokopiusz, *Wojny* V 3, 1-9. M. Vitiello, *Theodahad...*, s. 31-37; idem, *Amalasuinth...*, s. 119-123. Prokopiusz przerywa opowieść o kłopotach i planach Teodahada uwagami o kwestiach religijnych: Prokopiusz, *Wojny* V 3, 5-9. Zapewnia, że je zna, lecz nie wyjawia, o czym dyskutowali duchowni. Ówczesne działania religijne Justyniana: E. Stein, *Histoire...*, s. 335; R. Rubin, *Das Zeitalter Justinians...*, s. 78-79. H. Leppin, *Justinian. Das Christliche Experiment*, Stuttgart 2011, s. 181-191.

Lilybaeum na Sycylii, oskarżał o przyjęcie przez Ostrogotów w Neapolu 10 dezertersów z wojsk rzymskich w Afryce, a także o atak Ostrogotów na rzymskie miasto Gracjana w czasie ich walk o Sirmium z Gepidami³². W oficjalnej odpowiedzi królowa broniła zrzeczenie swej polityki przed zarzutami cesarza, odwołując się do pomocy, jakiej mu udzielono w trakcie wyprawy przeciw Wandalom, zniszczenie Gracjana uznała z kolei za pomyłkę. Jednocześnie w tajemnicy zapewniła posła o chęci przekazania Italii cesarzowi³³. Po powrocie do Konstantynopola posłowie poinformowali Justyniana o rezultatach rozmów z królową i Teodahadem. Cesarz postanowił więc wysłać nowe poselstwo z Piotrem z Tesaloniki³⁴ na czele.

Dalej Prokopiusz pisze o niekorzystnym dla Teodahada rozstrzygnięciu przez Amalasantę jego sporów z sąsiadami i o śmierci Atalaryka. W zmienionej sytuacji królowa zawarła zaprzysiężone porozumienie z Teodahadem. Jego warunki mówiły, że obejmie on godność królewską, pozostawiając jej dotychczasową władzę i wysłała poselstwo w tej sprawie do Justyniana. Teodahad tymczasem oszukał królową i związał się z jej wrogami, jednocześnie podejmując intensywne działania dyplomatyczne w Konstantynopolu³⁵. Justynian nie wiedział o śmierci Atalaryka oraz o wyniesieniu Teodahada do godności królewskiej, a zwłaszcza o uwięzieniu Amalasanty. Jego poseł, Piotr, wyruszył z misją dotyczącą oficjalnie tych samych spraw, które wcześniej zostały zlecone Aleksandrowi, potajemnie natomiast miał finalizować rozmowy z Amalasantą i Teodahadem. Po drodze do Italii Piotr spotkał kolejno poselstwa Amalasanty, potem nowego króla. Kiedy sam cesarz się dowiedział o sytuacji w Rawennie, polecił Piotrowi rozgłosić, że w swym liście do królowej zapowiedział udziele-

---

³² Prokopiusz, *Wojny* V 3, 10-16. J.R. Martindale, *Alexander I, PLRE* III, s. 41-42. Oficjalne sprawy przedstawione przez posła: Prokopiusz, *Wojny* V 3, 15 i 17-18. S. Mitchell, *A History...*, s. 143; S. Turlej, *Konflikty...*, s. 499.

³³ Prokopiusz, *Wojny* V 3, 17-27. Oficjalna odpowiedź Amalasanty: Prokopiusz, *Wojny* V 3, 19-27. Podtrzymanie obietnicy oddania Italii cesarzowi: Prokopiusz, *Wojny* V 5, 28; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 127-128.

³⁴ Prokopiusz, *Wojny* V 3, 29-30. Postać Piotra Patrycjusza: J.R. Martindale, *Petrus* 6, *PLRE* III, s. 994; H. Wolfram, *Historia...*, s. 384-385.

³⁵ Prokopiusz, *Wojny* V 4, 1-11. Poselstwa Amalasanty i Teodahada: Magni Aurelii Cassiodorii Senatoris opera. Pars I, Variarum libri XII cura et studio Å.J. Fridh, Turnhout 1973, s. 384-385 (X, I i XII). Kasjodor Senator, *Variae* (I-XII), tekst i tłum. A. Kołtunowska, R. Sawa, rew. przekł. i oprac. M. Ożóg, H. Pietras, Kraków 2017, s. 369-371; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 134-139.

nie jej pomocy. Wówczas Teodahad zgodził się, by wrogowie zabili Amalasantę, co oznaczało, według posła Justyniana, wojnę z cesarzem³⁶.

Prokopiusz w swej relacji o wojnach Justyniana z Wandalami i Ostrogotami, opracowanej do początku lat pięćdziesiątych VI w., poświęcił Amalasantę stosunkowo sporo miejsca, lecz – biorąc pod uwagę doniosłość zmian politycznych i militarnych, jakie miały miejsce w czasie jej rządów – dobór treści może rozczarowywać. Nadmiernie rozbudowany jest bowiem wątek dotyczący problemów Atalaryka i opozycji arystokracji ostrogockiej³⁷. Historyk jednoznacznie pozytywnie ocenił politykę królowej w stosunku do ludności Italii, wychwalając jej mądrość i sprawiedliwość. Jeżeli chodzi o stosunki z cesarstwem, to przede wszystkim zasygnalizował jej współpracę z Justynianem podczas najbardziej newralgicznego etapu wyprawy cesarskiej floty do Afryki. Siły rzymskie mogły bowiem korzystać z zaopatrzenia na Sycylii. Wspomniany historyk wyeksponował także nadrzędną pozycję cesarza nad królową we wzajemnych relacjach, należy jednak podkreślić, że nie omawiał uwarunkowań prawnych tychże. Problematyka dotycząca sytuacji na wschodnich rubieżach państwa Ostrogotów nie pojawia się wprost jako element wzajemnych stosunków, poza epizodem ze zniszczeniem Gracjany.

Obraz stosunków politycznych pomiędzy dworem w Rawennie a Konstantynopolem, zarysowany przez Prokopiusza w księgach I-VII *Wojen*, jest doceniany i w pełni wykorzystywany w całościowych badaniach poświęconych tej problematyce, lecz sam w sobie nie odgrywa ważnej roli. Nie jest interpretowany dosłownie i używany do rekonstrukcji stosunków pomiędzy obu państwami i ich polityki (w obrębie tylko jego przekazu) z dwóch powodów. Po pierwsze nie prowadzi się badań pod kątem uchwycenia specyfiki relacji samego Prokopiusza, a w całościowych opracowaniach uwzględnia się także inne przekazy wnoszące wiele ważnych informacji, co sprawia, że dane tego autora

---

³⁶ Prokopiusz, *Wojny* V 4, 12-30; H. Wolfram, *Historia...*, s. 384-385; P. Heather, *Odrodzenie Rzymu...*, s. 175; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 155-162. Inne uzasadnienie wojny z Ostrogotami podaje Prokopiusz, przywołując list cesarza do władców Franków: Prokopiusz, *Wojny* V 5, 8-10; D. Brodka, *Die Geschichtsphilosophie in der spätantiken Historiographie*, Frankfurt am Main 2004, 84, 130. Przy całościowej interpretacji trzeba uwzględnić też późniejszą wypowiedź: Prokopiusz, *Wojny* VIII 24, 13.

³⁷ Przesilenie polityczne związane z pokonaniem opozycji jest datowane na 532-533 r.: H. Wolfram, *Historia...*, s. 384; M. Vitiello, *Theodahad...*, s. 59-60; idem, *Amalasuintha...*, s. 112-115.

stanowią tylko elementy szerokich rekonstrukcji³⁸. Po drugie, sam Prokopiusz wprowadził zamęt, zamieszczając w innym swym utworze, mianowicie w *Historii sekretnej*, dodatkowe informacje o intrydze cesarzowej Teodory dążącej do upadku Amalasynty, w czym miał jej dopomóc poseł Piotr³⁹. Otrzymał on jakoby tajne instrukcje od cesarzowej, obawiającej się, by królowa nie pojawiła się na dworze w Konstantynopolu⁴⁰. Obecnie wątek rządów kobiety uwikłanej w spiski i intrygi, w których uczestniczy także inna, wybitna kobieta, w sposób zauważalny przyciąga uwagę badaczy⁴¹.

Opis rządów Amalasynty u Prokopiusza ma istotne znaczenie dla rekonstrukcji sytuacji na obszarach naddunajskich ze względu na swą całościową wymowę. Dowodzi jednoznacznie, że:

1) Nie zaistniał wówczas jakikolwiek konflikt zbrojny między cesarstwem a Ostrogotami, poza epizodem związanym z atakiem tych ostatnich na Gracjanę w trakcie ich walk z Gepidami.

2) Justynian nie kontestował przebiegu granicy z Ostrogotami i nie domagał się ustępstw terytorialnych. Wysuwał roszczenia tylko w sprawie posiadłości Wandalów na Sycylii, chcąc przejąć należącą do nich twierdzę Lilybaeum. Zatem poświadczony w źródłach, dokonujący się w Illyricum w latach 526-535 zmiany terytorialne na korzyść cesarstwa nie powinny być tłumaczone przez rozgrywki o charakterze militarnym pomiędzy cesarstwem a Ostrogotami⁴².

---

³⁸ Dla całościowych rekonstrukcji najważniejsze są relacje Prokopiusza i Kasjodora, oraz Jordanesa. Omówienie źródeł poświęconych Amalasyntie: M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 9-18; S. Krautschick, *Cassiodor und die Politik seiner Zeit*, Bonn 1983, s. 161-184.

³⁹ Procopii Caesariensis, *Opera omnia, Arcana Historia*, vol. III, rec. J. Hauriy, add. et corr. G. Wirth, Lipsiae 1963, XVI 1- XVI 5 (tłumaczenie Prokopiusz z Cezarei, *Historia Sekretna*, ed. A. Konik, Warszawa 1998, s. 65-66), M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 129; A. Goltz, *Gefühle an der Macht – Macht über Gefühle. Zur Darstellung der Herrscherinnen Theodora und Amalasuintha in den Werken Prokops*, „*ῥμος - Ricerche di Storia Antica*” 2011, n.s. 3, s. 236-256; M. Vitiello, *Theodabad...*, s. 98-104.

⁴⁰ Amalasynta została prawdopodobnie zamordowana w połowie maja 535 r., czyli po pojawieniu się Piotra Patrycjusza w Rawennie. Śmierć królowej była z powodów politycznych na rękę Justynianowi. Omówienie źródeł i ich interpretacja: M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 161-167.

⁴¹ Amalasynta postępowała bardzo ostrożnie jako kobieta mająca świadomość swej pozycji w świecie polityki: A. Cameron, *Procopius and the sixth century*, London 1985, s. 81; A. Kaldellis, *Procopius of Caesarea: Tyranny, History and Philosophy and the End of Antiquity*, Philadelphia 2004, s. 108-109; A. Becker-Piriou, *De Galla Placidia à Amalasonthe, des femmes dans la diplomatie Romano – barbare en Occident?* „*Revue Historique*” 2008, t. CCCX, nr 3, s. 533; E. Nechaeva, *Embassies...*, s. 56-57; A. Goltz, *Gefühle an der Macht...*, s. 243-244; M. Vitiello, *Amalasuintha...*, s. 38-41.

⁴² J. Prostko-Prostyński, *Utraeque...*, s. 245. Atak Ostrogotów na Dację w 526/527 r. zob. np.: F. Curta, *The Making of the Slavs...*, s. 116. Problem ataku na Sirmium ok. 530 r. zob. przyp. 4.

Warto też pamiętać, że dla rekonstrukcji sytuacji w regionie naddunajskim w latach 526-535 znaczenie relacji Prokopiusza jest duże. Przede wszystkim podane przez niego informacje:⁴³

1) Potwierdzają rozbieżność pomiędzy stanem prawnym granicy cesarstwa z Ostrogotami ustalonym w Illyricum na mocy układu Anastazjusza z Teodorykiem a stanem faktycznym, jaki ukształtował się w okresie późniejszym. Według Prokopiusza Ostrogoci do początku wojny z Justynianem w 535 r. mieli panować nad północną częścią Illyricum Orientale. Fakt, że taki obraz sytuacji w tym regionie stoi w sprzeczności z informacjami, jakie podaje on sam w kilku miejscach swej relacji, jest istotny dla badań nad jego warsztatem.

2) Pozwalają na odtworzenie ważnych wydarzeń w regionie naddunajskim mających związek ze zniszczeniem Gracjany przez Ostrogotów⁴⁴: Ἰότθοι τε Γήπαισι τοῖς ἀμφὶ Σίρμιον πολεμοῦντες, πόλει Γρατιανῆς, ἐν τῇ Ἰλλυριῶν ἐσχατιᾷ κειμένη, ὡς πολεμιά ἐχρήσαντο⁴⁵.

Prokopiusz kilka razy wspominał o tym epizodzie, podając ważne szczegóły. Ze względu na określenie położenia tej miejscowości na krańcach Illyricum potwierdza jednoznacznie panowanie cesarstwa na obszarach nad Dunajem, które w tym czasie miały, według niego samego, należeć do Ostrogotów. Z kolei okoliczności ataku na Gracjanę poświadczają zaistnienie wówczas walk Ostrogotów z Gepidami o Sirmium. Sporym problemem pozostaje tylko w miarę precyzyjne określenie datacji tych wydarzeń. Wzmianka o zniszczeniu tego miasta pojawia się wśród spraw, jakie miał wyjaśnić w Rawennie na polecenie Justyniana poseł Aleksander. Biorąc pod uwagę przede wszystkim dobrze udokumentowany przez samego Prokopiusza spór o Lilybaeum, najbardziej prawdopodobne jest przyjęcie hipotezy, że walki miały miejsce najpóźniej do lata 534 r.⁴⁶ Pewne umiejscowienie w obrębie dzieła chronologii ataku na

---

⁴³ Prokopiusz stylizował wystąpienia swych bohaterów zgodnie z konwencją przedstawiając je w formie mów, bądź listów: D. Brodka, *Prokopiusz z Cezarei...*, s. XLV-XLVI; M. Vitiello, *Amalasu...*, s. 13-15. Konstruowanie narracji przez Prokopiusza: J. Ross, *Narrator...*, s. 73-90; C. Pazdernik, *Breaking silence in the historiography of Procopius of Caesarea*, „Byzantinische Zeitschrift” 2020, t. 113, nr 3, s. 981-1024.

⁴⁴ Gracjana jest poświadczona jako miasto w prowincji Mezji I u Hieroklesa: E. Honigmann, *Le Synekdèmos d'Hiéroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre. Texte, introduction, commentaire et cartes*, (Corpus Bruxellense Historiae Byzantinae: Forma Imperii Byzantini, 1), Bruxelles 1939, s. 21(657, 4). Niestety, brak zgody, co do jej położenia: V. Dintchev, *The limit...*, s. 68-69; A. Sarantis, *Justinian's Balkan Wars...*, s. 62-63.

⁴⁵ Prokopiusz, *Wojny V 3*, 15 (cytat za Haury/Wirth, vol. II, Lipsiae 1963, s. 17, 8-11); Prokopiusz z Cezarei, t. 2, s. 21.

⁴⁶ Poselstwo Aleksandra jest datowane rozbieżnie na 533 r. lub lato 534 r.: *Regesten*, nr 1005; M. Vitiello *Amalasu...*, s. 127-130. Aleksander prowadził negocjacje z Amalasu...

Gracjanę utrudnia połączenie przez historyka misji Aleksandra w Rawennie z poselstwem biskupów Hypacjusza z Efezu i Demetriusza z Filippi do Rzymu⁴⁷. Tymczasem bardziej prawdopodobne jest zaistnienie samodzielnego poselstwa Aleksandra, które odbyło się już po zakończeniu jego wspólnej misji z biskupami. Być może Prokopiusz połączył informacje o dwóch poselstwach, ponieważ, gdy pisał swe dzieło o wojnach z Wandalami i Ostrogotami, Amalasuanta nie żyła od wielu lat i nie było potrzeby uzupełniać szczegółów o przebiegu wydarzeń bądź weryfikować zebranych wcześniej danych dotyczących genezy konfliktu w Italii, którego przedłużanie się stanowiło prawdziwy problem⁴⁸.

3) Pozwalają ustalić, dlaczego tak poprawnie układały się stosunki Ostrogotów z cesarstwem na najwyższym poziomie relacji między władcami, pomimo problemów sąsiedzkich w Illyricum. Prokopiusz w swym opisie stosunków Amalasuanty z Justynianem nie wykazuje specjalnej troski o wierne oddanie konwencji, w jakiej utrzymane były oficjalne kontakty władców. Generalnie wychwala królową, lecz ukazuje ją jako uległą i podporządkowaną politycznie cesarzowi. Na szczęście, przytaczając jej wypowiedzi, które można traktować jako oficjalne lub przeznaczone do publicznej wiadomości, daje lepszy wgląd w misterną grę dyplomatyczną i propagandową na linii Rawenna – Konstantynopol. Justynian i Amalasuanta oficjalnie bardzo dbali o zachowanie pozorów poszanowania niezależności i suwerenności Ostrogotów, przy oczywistym dla obu stron fakcie utrzymywania przez cesarza pewnej formy zwierzchnictwa/opieki nad królową⁴⁹.

W trzech ustępach, w których Amalasuanta lub, z jej inspiracji, Ostrogoci, odpowiadają stronie rzymskiej na żądania, pojawiają się sformułowania wska-

---

przypuszczalnie późnym latem 534 r. jeszcze za życia Atalaryka: S. Turlej, *Konflikty...*, s. 499. Wątpliwe, czy Piotr Patrycjusz został niezwłocznie wysłany do Italii po powrocie Aleksandra, jak przedstawia to Prokopiusz: E. Stein, *Histoire...*, s. 337; M. Vitiello, *Amalasuantha...*, s. 152-153, lecz takie ujęcie wskazuje, że łączenie misji biskupów i Aleksandra przedstawiającego żądania cesarza, jest mało prawdopodobne.

⁴⁷ Omówienie: E. Stein, *Histoire...*, s. 336-337; M. Vitiello, *Amalasuantha...*, s. 127-128.

⁴⁸ Cały ustęp w relacji Prokopiusza poświęcony poselstwom sprawia wrażenie niespójnego i składającego się z dwóch wątków: poselstwa biskupów (Prokopiusz, *Wojny V*, 3, 13-16) i Aleksandra oraz misji samego senatora (Prokopiusz, *Wojny V* 3, 14).

⁴⁹ Amalasuanta znajdowała się pod opieką i protekcją Justyniana. Pojawiające się w źródłach terminy określające ich stosunek: amicitia, tuitio, protectio czy commendatio, pokazują wyższość cesarza. Oba państwa współpracowały i to wzmacniało więzi, jak pokazuje przykład Afryki. Pozycję Amalasuanty na różnych płaszczyznach szeroko omawia M. Vitiello, *Amalasuantha...*, s. 29-41, 78-84, 192.

zujące na zasady, na jakich budowano oficjalnie relacje z cesarstwem, pomimo niejasnej sytuacji w Illyricum.

W pierwszym Belizariusz, domagający się wydania Lilybaeum, dowiedział się od Ostrogotów, którzy odpowiedzieli na polecenie Amalasynty: *Nie zabraliśmy i nie posiadamy żadnej własności cesarza Justyniana i obyśmy nie byli nigdy tak szaleni, żeby to zrobić* (ἡμεῖς γὰρ οὐδ' τῶν βασιλέως Ιουστινιανοῦ λαβόντες ἔχομε μὴ ποτε οὕτω μανηίμεν⁵⁰). To ogólne stwierdzenie było bowiem usytuowane na początku odpowiedzi i można odczytywać je w szerszym kontekście wzajemnych stosunków.

W drugim przytoczona zostaje odpowiedź Amalasynty w sprawie zniszczenia Gracjany. Jej treść przyciąga uwagę, ponieważ królowa tłumaczyła działanie swych wojsk pomyłką, co bywa traktowane jako hipokryzja⁵¹: στρατιωτῶν ἐπὶ πολεμίου τοὺς σφετέρους ἰόντων ἀμαρτάδα ζυμπεσοῦσαν ἀγνοία τινὶ ἐς πόλιν φιλίαν⁵².

W ostatnim ustępie natomiast królowa, odpowiadając na list cesarza przekazany przez Aleksandra, wspomniała o udzielonej mu pomocy w przeprowadzeniu wyprawy przeciw Wandalom i stwierdziła, że Ostrogoci nie otrzymali części łupów zgodnie z prawem wojennym i nie czują się pokrzywdzeni: καὶ μὴν ἔλασσοῦσθαι οὐκ ἐν μετρίοις ἡμῖν ζυμβαίνει, οἱ γε οὐχὶ κατὰ τὸν τοῦ πολέμου νόμον τὸ τῶν λαφύρων νεμόμεθα μέρος⁵³.

W wystąpieniach Amalasynty widać wyraźnie, że na potrzeby polityczne ukazywała rzeczywistość, w której Ostrogoci przestrzegali zasad w stosunkach z cesarstwem, a jeśli wyrządzili mu szkody, to z niewiedzy. To oni są pokrzywdzeni, ponieważ, zgodnie z prawem wojny, za pomoc powinni zostać wynagrodzeni łupami. Królowa na gruncie *ius gentium* nie musiała się tłumaczyć, że Ostrogoci posiadali ziemie należące do cesarstwa według stanu prawnego, tj. traktatu między oboma państwami, jeśli zdobyli je siłą na kims, kto w ten sam sposób zabrał je poprzedniemu właścicielowi, tzn. cesarstwu⁵⁴. Z kolei, jeśli sytuacja w regionie naddunajskim na pograniczu z cesarstwem była dynamiczna

⁵⁰ Prokopiusz, *Wojny* IV 5, 20 (cytat za Haury/Wirth, vol. I, Lipsiae 1963, s. 442, 8-9); Prokopiusz z Cezarei, t. 1, s. 290.

⁵¹ H. Gračanin, J. Škrkulja, *The Gepids and Southern Pannonia...*, s. 200.

⁵² Prokopiusz, *Wojny* V 3, 21 (cytat za Haury/Wirth, vol. II, Lipsiae 1963, s. 18, 5-7; Prokopiusz z Cezarei, t. 2, s. 21).

⁵³ Prokopiusz, *Wojny* V 3, 26 (cyt. za Haury/Wirth, vol. II, Lipsiae 1963, s. 18, 25 – 19, 2); Prokopiusz z Cezarei, t. 2, s. 22.

⁵⁴ A. Berger, *Ius Gentium*, [w:] *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953, s. 528-529.

i zmieniały się granice, to Ostrogoci mogli się tłumaczyć „niewiedzą”, że Gracjana należy do Justyniana.

Obraz stosunków Ostrogotów z cesarstwem w latach 526-535 u Prokopiusza dowodzi, że oba państwa - pomimo trudnej sytuacji w Illyricum - utrzymywały dobre relacje polityczne. Amalasunta i Justynian byli zainteresowani utrzymaniem pokoju i dobrosąsiedzkich stosunków, dlatego w oficjalnych kontaktach dyplomatycznych można zauważyć, jak słabsza strona starała się - na gruncie ówczesnego prawa międzynarodowego - zrećcznie bronić swego stanu posiadania i prestiżu. Z perspektywy cesarstwa odzyskanie odległych obszarów północnego Illyricum nie było priorytetem w stosunkach z Ostrogotami i wywołanie wojny nie wchodziło w grę, stąd Amalasunta mogła sobie pozwolić, aby oficjalne wystąpienia pomagały jej utrzymać autorytet wśród Ostrogotów.

Dzięki Prokopiuszowi można w sposób bardziej precyzyjny odtworzyć zmiany, jakie dokonywały się na wschodnich rubieżach państwa Ostrogotów w latach 526-535, zarówno jeśli chodzi o przebieg wydarzeń, jak i o uwarunkowania prawne⁵⁵. Relacja tego autora jednoznacznie wskazuje, że sukcesy Justyniana na północy Illyricum za rządów Amalasanty (pozyskanie Grepesa króla Herulów, wodza Mundusa czy odzyskanie Wiminacjum) nie doprowadziły do zaistnienia konfliktu militarnego Bizancjum z Ostrogotami.

Bibliografia

Arnold J. J., *Theoderic and the Roman Imperial Restoration*, Cambridge 2014.

Arnold J.J., *Ostrogothic Provinces: Administration and Ideology*, [w:] *A Companion to Ostrogothic Italy*, ed. J.J. Arnold, M.S. Bjornlie, K. Sessa, Leiden-Boston 2016.

Barišić F., *Vizantiski Singidunum*, „Zbornik Radova Vizantološkog Instituta“ 1953, t. 3.

Bavant B., *Illiria*, [w:] Świat Bizancjum, t. I, *Cesarstwo wschodniorzymskie 330-641*, red. C. Morrisson, Kraków 2007.

Bavant B., *La Ville dans le nord de l'Illyricum (Pannonie, Mésie I, Dacie et Dardanie)*, [w:] *Villes et peuplement dans l'Illyricum Protobyzantin, Actes du colloque organisé par l'École française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*, Rome 1984.

---

⁵⁵ Trzeba docenić, że podawane przez Prokopiusza informacje pozwalają „doprecyzować” obszerne relacje innych źródeł, np. o osadnictwie Herulów na ziemiach cesarstwa czy chronologię odzyskiwania obszarów Mezji z Wiminacjum.

Becker-Piriou A., *De Galla Placidia à Amalasonthe, des femmes dans la diplomatie Romano – barbare en Occident?* „Revue Historique” 2008, t. CCCX, nr 3.

Berger A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953.

Brodka D., *Die Geschichtsphilosophie in der spätantiken Historiographie*, Frankfurt am Main 2004.

Cameron A., *Procopius and the sixth century*, London 1985.

Cataudella M.R., *Historiography in the East*, [w:] *Greek & Roman Historiography. Fourth to Sixth Century A. D.*, ed. G. Marasco, Leiden-Boston 2003.

Cesa M., *Etnografia e Geografia nella visione storica di Procopius di Cesarea*, „Studi classici e orientali” 1982, t. 32.

Cristini M., *Il seguito ostrogoto di Amalafriada: confutazione di Procopio, Bellum Vandalicum I*, 8, 12, „Klio” 2017, t. 99.

Cristini M., *Theoderic’s ἀγνώμων and Herodotus’ Getae (Procop. Goth. 2.6.24)*, „Greek, Roman and Byzantine Studies” 2019, t. 59.

Curta F., *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Cambridge 2001.

Dagron G., *Les villes dans l’Illyricum Protobyzantin*, [w:] *Villes et peuplement dans l’Illyricum Protobyzantin, Actes du colloque organisé par l’École française de Rome (Rome, 12-14 mai 1982)*, Rome 1984.

Diculescu C., *Die Gepiden. Ihre Wanderungen und die Geschichte ihres Reiches in Dazien*, (*Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des Rumänischen Volkes*, Bd. 1), Leipzig 1922.

Dintchev V., *Classification of the Late Antique cities in the dioceses of Thracia and Dacia*, „Archaeologia Bulgarica” 1999, t. III.

Dintchev V., *The limit of urban life in the Late Antique dioceses of Thracia and Dacia: the overestimated centers*, „Archaeologia Bulgarica” 2000, t. IV.

Ensslin W., *Theoderich der Grosse*, München 1959.

Goltz A., *Anspruch und Wirklichkeit – Überlegungen zu Prokops Darstellung ostgotische Herrscher und Herrscherinnen*, [w:] *Le Monde de Procope/The World of Procopius*, ed. G. Greatrex, S.Janniard).

Goltz A., *Barbar – König – Tyrann: Das Bild Theoderichs des Großen in der Überlieferung des 5. bis 9. Jahrhunderts*, Berlin, New York 2008.

Goltz A., *Gefühle an der Macht – Macht über Gefühle. Zur Darstellung der Herrscherinnen Theodora und Amalasuwintha in den Werken Prokops*, „ὄριμος - Ricerche di Storia Antica” 2011, n.s. 3.

Gračanin H., Škargulja J., *The Ostrogoths in the Late Antique Southern Pannonia*, „Acta Archaeologica Carpathica” 2014, t. XLIX.

Gračanin H., *Late Antique Dalmatia and Pannonia in Cassiodorus' Variiae*, „Millennium” 2016, t. 13.

Gračanin H., Škrkulja J., *The Gepids and Southern Pannonia in the age of Justinian I*, [w:] *Kollaps- Neuordnung- Kontinuität. Gepiden nach dem Untergang des Hunnenreiches*. Tagungsakten der Internationalen Konferenz an der Eötvös Loránd Universität, Budapest, 14.-15. Dezember 2015, ed. T. Vida, D. Quast, Z. Rácz, I. Koncz, Budapest 2019.

Gračanin H., Škrkulja J., *The Ostrogoths in the Late Antique Southern Pannonia*, „Acta Archaeologica Carpathica” 2014, t. XLIX.

Greatrex G., *Perceptions of Procopius in resent scholarship*, „Histos” 2014, t. 8, s. 76-121.

Halsall S., *Barbarian Migrations and the Roman West*, Cambridge 2007.

Heather P., *Odrodzenie Rzymu. Cesarze i papieże: bój o władzę nad chrześcijaństwem*, tł. J. Szczepański, Poznań 2014.

Honigmann E., *Le Synekdèmos d'Hiérokłès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre. Texte, introduction, commentaire et cartes*, (Corpus Bruxellense Historiae Byzantinae: Forma Imperii Byzantini, 1), Bruxelles 1939.

Jamróz W., *Amalasuńta – uczona królowa Gotów*, „Meander” 1981, t. 31.

Jeremić M., *Sirmium, grad na vodi. Razvoj urbanizma i arhitekture od I do VI veka*, Beograd 2016.

Kaldellis A., *Procopius of Caesarea: Tyranny, History and Philosophy and the End of Antiquity*, Philadelphia 2004.

Kasjodor Senator, *Variiae* (I-XII), tekst i tłum. A. Kołtunowska, R. Sawa, rew. przekł. i oprac. M. Ożóg, H. Pietras, Kraków 2017.

Kohl H., *Zehn Jahre ostgotischer Geschichte, vom Tode Theoderich's des Grossen bis zur Erhebung des Vitigis*, Leipzig 1877

Krautschick S., *Cassiodor und die Politik seiner Zeit*, Bonn 1983.

Leppin H., *Justinian. Das Christliche Experiment*, Stuttgart 2011.

Magni Aurelii Cassiodorii Senatoris opera. Pars 1, Variarum libri XII cura et studio Å.J. Fridh, Turnhout 1973.

Maksimović L., *L'administration de l'Illyricum Septentrional a l'époque de Justinien*, [w:] *Philadelphie et autres études*, Paris 1984.

Martindale J. R., *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. II, Cambridge 1980.

Martindale J. R., *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. III, Cambridge 1992.

Mirković M., *Sirmium its history from the I century A. D. to 582 A.D.*, *Sirmium I: Archaeological Investigations in Syrmian Pannonia*, ed. V. Popović, Belgrad 1971.

Mitchell S., *A History of the Later Roman Empire AD 284-641*, Oxford 2007.

Moorhaed J., *Theoderic in Italy*, Oxford 1992.

Nechaeva E., *Embassies – Negotiations – Gifts. Systems of East Roman Diplomacy in Late Antiquity*, Stuttgart 2014.

Nobbs A., *Digressions in Procopius*, [w:] *Le Monde de Procope/The World of Procopius*, ed. G. Greatrex, S.Janniard), Paris 2018.

Pazdernik C., *Breaking silence in the historiography of Procopius of Caesarea*, „Byzantinische Zeitschrift” 2020, t. 113, nr 3.

Pazdernik C., *Theoderic in Procopius’ Gothic War*, [w:] *Reinventing Procopius: New Readings on Late Antique Historiography*, ed. C. Lillington-Martin, E. Turquois, London-New York 2017.

Procopii Caesariensis, *Opera Omnia. De bellis libri VIII*, vol. I-II, rec. J. Haury, add. et corr. G. Wirth, Lipsiae 1962-1963.

Procopii Caesariensis, *Opera omnia, Arcana Historia*, vol. III, rec. J. Haury, add. et corr. G. Wirth, Lipsiae 1963.

Procopii Caesariensis, *Opera omnia, De Aedificiis*, vol. IV, rec. J. Haury, add. et corr. G. Wirth, Lipsiae 1964.

Prokopiusz z Cezarei, *Historia Sekretna*, ed. A. Konik, Warszawa 1998.

Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, ed. P.Ł. Grotowski, Warszawa 2006.

Prokopiusz z Cezarei, *Historia Wojen*, ed. D. Brodka, t. 1-2, Kraków 2013.

Prostko-Prostyński J., *Utraeque Res Publicae. The Emperor Anastasius I’s Gothic Policy (491-518)*, Poznań 2019 (wyd. I Poznań 1994).

Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 476 bis 565, bearbeitet von T. C. Lounghis, B. Blysidu, St. Lampakes, Nicosia 2005, (Zypriisches Forschungszentrum. Quellen und Studien zur Geschichte Zyperns – LII).

Ross A. J., *Narrator and participant in Procopius’ Wars*, [w:] *Reinventing Procopius: New Readings on Late Antique Historiography*, ed. C. Lillington-Martin, E. Turquois, London-New York 2017.

Rubin B., *Prokopios von Kaisareia*, Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, XXXIII, Stuttgart 1957.

Rubin R., *Das Zeitalter Justinians*, Bd 2, Hrg. C. Capizzi, Berlin 1995.

Sarantis A., *Justinian’s Balkan Wars. Campaigning, Diplomacy and Development in Illyricum, Thrace and the Northern World A.D. 527-565*, Prenton 2016.

Signes Codoñer J., *One history... in several instolmens, Dating and genre in Procopius’ work*, „Rivista di studi bizantini e neoellenici” 2017, t. 54.

Sirago V. A., *Amalasuunta. La regina*, Milano 1999.

Skibiński T., *Gothorum Romanorumque Consensus. Jedność Gotów i Rzymian w działalności politycznej Amalasuenty*, „Vox Patrum” 2016, t. 66.

Stein E., *Histoire du Bas-Empire*, t. II, Paris-Bruxelles-Amsterdam 1949.

Treadgold W., *The Early Byzantine Historians*, Basingstake 2007.

Turlej S., *Konflikty o Sirmium w dobie upadku państwa Ostrogotów (526-535)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, t. 145, nr 3.

Turlej S., *Sirmium w późnym antyku*, [w:] *Florilegium*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegdoń, Kraków 2017.

Turlej S., *The extent of the Empire in the northern part of Illyricum Orientale in the 530s and 540s in the account of Procopius of Caesarea*, [w:] *Byzantina et Slavica. Studies in Honour of Professor Maciej Salamon*, ed. S. Turlej, M. Stachura, B. Kołoczek, A. Izdebski, Krakow 2019.

Vitiello M., *Amalasuintha. The Transformation of Queenship in the Post – Roman World*, Philadelphia 2017.

Vitiello M., *Theodahad: A Platonic King at the Collapse of Ostrogothic Italy*, Toronto 2014.

Whitby M., *The Balkans and Greece 420-602*, [w:] *The Cambridge Ancient History*, ed. Av. Cameron, M. Whitby, vol. XIV Cambridge 2000.

Wiemer H.-U., *Theoderich der Grosse, König der Goten, Herrscher der Römer*, München 2018.

Wolfram H., *Historia Gotów*, przekł. R. Darda-Staab, I. Dębek, K. Berger, Warszawa-Gdańsk 2003.